

Уманець Т.В. , к.е.н.
Одеський державний економічний університет
Ольвінська Ю. О., аспірантка
Одеський державний економічний університет

МОНІТОРИНГ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА РЕГІОНУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕГРАЛЬНИХ ІНДЕКСІВ

Останнім часом в Україні, як і в усьому світі, значно зросла увага політиків і практиків до розвитку малого бізнесу та підприємництва на регіональному рівні України. Свідченням цього може бути низка проведених за останній час науково-практичних конференцій, опублікованих наукових праць, в яких розглядаються різноманітні аспекти сучасного стану та перспектив розвитку даного сектору національної економіки. Пожвавлення інтересу до вищезазначеної проблеми можливо пояснити наступним. Становлення й розвиток малого бізнесу та підприємництва є найважливішою складовою формування ринкової економіки. Він істотно впливає на реструктуризацію економіки країни, спричиняючи тим самим збільшення обсягів виробництва. Сьогодні саме малими та середніми підприємствами створюється більша частина валового внутрішнього продукту в країнах із розвинутою ринковою економікою, на які нині орієнтується Україна [1, с. 13]. Серед актуальних напрямлень наукових досліджень еволюції малого підприємництва в Україні знаходиться проблематика його ролі в регіональній економіці. Незважаючи на те, що різним аспектам розвитку малого бізнесу присвячено багато робіт, він як значущий компонент регіонального економічного розвитку фактично ще не став предметом ретельних соціальних досліджень. Водночас стає очевидним в умовах формування нової української економіки переважно регіональний (чи міський) характер малого підприємництва. Загальні для усього українського малого підприємництва проблеми по різному проявляються в регіонах України, де існують неоднакові економічні, політичні та організаційні передумови діяльності суб'єктів даного сектору економіки. І це дуже важливо враховувати при організації державного регулювання у формі „підтримки малого бізнесу”, до якого, на жаль, вже склались певні стереотипи. Заміна цих стереотипів на більш ефективні повинна, в першу чергу, базуватись на чіткому уявленні фактичної ролі малого підприємництва в регіональній економіці та рівні його розвитку.

Динамічні умови господарювання вимагають постійного коректування й удосконалення стратегії розвитку малого бізнесу і підприємництва регіонів на основі сучасного стану їхньої економіки. Тому сьогодні необхідно мати інструментарій, який би дозволив оцінити рівень розвитку малого бізнесу та підприємництва як на макро-, так і на мезо- і мікрорівнях. Зацікавленість проблемою оцінки розвитку малого бізнесу регіонів визначається ще і тим, що, незважаючи на високий рівень її актуальності, в сучасних умовах розвитку в Україні не існує загальновизнаної методики оцінки його розвитку. Усі

розроблені методики у вітчизняній та світовій практиці залежно від інформації умовно можна поділити на три групи: методики, що базуються на експертних оцінках; – на статистичній інформації; – на експертно-статистичних розрахунках. Але проблема усіх методик одна – визначення показників, за допомогою яких можна розрахувати інтегральний показник розвитку малого бізнесу у регіоні. Тому необхідно удосконалити систему показників, які характеризують розвиток малого бізнесу та підприємництва регіону, розробити методику збору інформації показників, за якими доцільно розраховувати економічні індекси його розвитку, а також методику їх розрахунку та аналізу на їх основі. Розробка системи рейтингових показників, які визначають необхідність і доцільність удосконалення та реорганізації існуючих систем регіонального управління як визначального чинника розвитку малого бізнесу на макро-, мезо- та мікрорівнях України, потребує формування єдиних підходів, стандартів і нормативів визначення науковообґрунтованої системи показників, які забезпечували б можливість виявлення основних чинників, що формують розвиток малого бізнесу та підприємництва регіону, та побудову у майбутньому системи надійного управління цими чинниками.

Дослідження позитивних та негативних рис, що притаманні існуючим методикам оцінки розвитку малого бізнесу регіонів, дозволив зробити наступний висновок: для оцінювання розвитку малого бізнесу регіону (міст та районів певного регіону), на наш погляд, абсолютно недоцільно брати за аналог методику ООН щодо розрахунку індексу розвитку людського потенціалу. Це пов'язано з трудомістким процесом визначення ваг. Крім того, у практичних розрахунках для регіону, який має мінімальне значення показника з окремого аспекту розвитку підприємництва, за методикою ООН коефіцієнт буде дорівнюватиме „0”, а це суперечить його економічному змісту, а з максимальним значенням – у знаменнику коефіцієнта з'являється „0”, і розрахунок його втрачає зміст. Таким чином, за базовий рівень можна приймати різні показники: нормативи, інші раціональні норми, а при їхній відсутності – середні чи кращі (максимальні чи мінімальні) досягнуті показники в окремих регіонах (містах чи районах певного регіону). Для позитивних явищ (стимуляторів) кращим доцільно вважати максимальне значення, а для негативних (дестимуляторів) – мінімальне. У тих випадках, коли аналізуються негативні явища і оцінюється їхній вплив на розвиток малого бізнесу в регіоні (місті чи районі певного регіону), часткові показники, що характеризують рівень окремих аспектів його розвитку, чи факторів, що впливають на цей процес, повинні виступати зворотніми величинами, тобто розраховуватись відношенням мінімального значення (нормативу) до фактичного. У такому випадку буде дотримана порівнянність коефіцієнтів, що розраховуються. Виходячи з аналізу оцінки розвитку малого бізнесу та підприємництва в регіоні, найбільш обґрунтованою видається ієрархічна схема. Верхній щабель – це узагальнюючий (зведений) інтегральний індекс розвитку малого бізнесу та підприємництва регіону, другий – часткові інтегральні індекси п'яти аспектів його розвитку, які характеризуються такими показниками:

X1 - кількість малих підприємств в регіоні, одиниць; X2 – кількість малих підприємств на 10 тисяч осіб наявного населення регіону; X3 – кількість найманих робітників на малих підприємствах регіону, осіб; X4 – середня заробітна плата найманих робітників на малих підприємствах регіону, грн.; X5 – питома вага продукції малих підприємств в загальному обсязі реалізації продукції підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності регіону, %.

На концептуальному рівні запропонована технологія розрахунку індексу розвитку малого бізнесу та підприємництва регіону передбачає:

- Системний аналіз проблеми, її структуризацію та представлення у вигляді ієрархії.
- Добір показників регіональної статистики, що характеризують розвиток малого бізнесу у регіоні.
- Визначення показників (ознак), які суттєво не впливають на стан розвитку малого бізнесу у регіоні за допомогою коефіцієнта варіації (V_j):

$$V_j = \frac{S_j}{\bar{X}_j},$$

де: S_j - середньоквадратичне відхилення j -тої ознаки (показника); $\bar{X}_j$ - середньоарифметичне значення j - тої ознаки (показника). Після визначення по кожній j - тій ознаці V_j , перевіряється нерівність: $V_j < \epsilon$. Якщо V_j менше величини ϵ , яка дорівнює 0,1, то ознаки вважаються квазопостійними і виключаються з переліку подальшого дослідження.

- Визначення показників: стимуляторів (+), дестимуляторів (-);
- Формування інформаційних баз даних, тобто формування матриці вихідних даних [X]:

$$X = \begin{bmatrix} X_{11} & \dots & X_{1j} & \dots & X_{1m} & \dots \\ X_{21} & \dots & X_{2j} & \dots & X_{2m} & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ X_{i1} & \dots & X_{ij} & \dots & X_{im} & \dots \end{bmatrix},$$

де: m – кількість ознак ($j = 1, 2, \dots, m$);

n – кількість блоків, за якими доцільно здійснювати дослідження розвитку малого бізнесу у регіоні ($i = 1, 2, \dots, n$);

X_{ij} - значення j -тої ознаки, що характеризує стан i -того блоку розвитку малого бізнесу та підприємництва у регіоні.

- Ранжування показників у порядку збільшення для визначення максимального і мінімального значення показників.
- Вибір кращого значення для кожного показника, який характеризує i -тий блок в побудові інтегрального індексу розвитку малого бізнесу та підприємництва у регіоні (максимального для показників-стимуляторів і мінімального для показників-дестимуляторів).
- Розрахунок часткових індексів конкретного блоку, що характеризують рівень певного аспекту розвитку малого бізнесу у регіоні як відношення

фактичного значення j -того показника для кожного регіону (X_{ij}) до кращого в Україні (в певному регіоні), тобто нормування показників:

для показників–стимуляторів: $K_{часті} = \frac{X_{ij}}{X_{ij\max}}$; для показників–дестимуляторів: $K_{часті} = \frac{X_{ij\min}}{X_{ij}}$.

- Розрахунок зведеного інтегрального індексу розвитку малого бізнесу та підприємництва у регіоні за формулою середньої геометричної часткових коефіцієнтів: $K = \sqrt[m]{K_{частк1} * K_{частк2} * ... * K_{часткм}}$.
- Ранжування регіонів за зведеним інтегральним індексом розвитку малого бізнесу та підприємництва у регіоні [2, с. 137-139].

На основі наведеної методики оцінки розвитку малого бізнесу та підприємництва було розраховано часткові і зведений інтегральні індекси, що характеризують рівень розвитку малого бізнесу в Одеській області у 2006р. (з метою збереження однорідності сукупності, що досліджується, з переліку мікрорегіонів за ознакою територіально-адміністративного устрою було виключено м. Одеса, м. Білгород-Дністровський, м. Ізмаїл, м. Іллічівськ, м. Котовськ, м. Южне). Отримані дані було згруповано у п'ять груп з рівними інтервалами, виділивши групи регіонів за таким рівнем розвитку малого бізнесу: дуже низький, низький, середній, високий, дуже високий. Спроба згрупувати отримані результати за аналогією групування регіонів при визначенні певних рейтингів, що проводять фахівці Інституту Реформ, виділивши за ознакою місця у рейтингу наступні групи: „Лідери”, „Переслідувачі”, „Основна” і „Аутсайтери”, показала, що таке групування для подальших досліджень аспектів, які формують розвиток малого бізнесу в регіоні, не може бути використано у зв'язку з тим, що розмах варіації за певним інтегральним індексом буває дуже великим, а відсікати „аномальні” точки сукупності, що досліджується, не має сенсу. Аналіз згрупованих даних зведеного інтегрального індексу розвитку малого бізнесу на Одещині показав наступне. Найбільшу питому вагу складають райони з низьким рівнем розвитку (42,4%). Це Ширяєвський, Балтський, Болградський, Березівський, Кодимський, Іванівський, Тарутинський, Савранський, Красноокнянський, Любашівський і Білгород-Дністровський райони. Райони області з дуже низьким рівнем розвитку малого бізнесу складають 19,2% від загальної кількості районів (Саратський, Ананіївський, Миколаївський, Котовський, Фрунзівський); з середнім рівнем – 23,1% (Ізмаїльський, Татарбунарський, Роздільнянський, Ренійський, Арцизький, Великомихайлівський); високим – 11,5% (Біляєвський, Кілійський, Комінтернівський); з дуже високим – 3,8% (Овідіопольський район) (інформацію надано у порядку зменшення показника).

Література

1. Віра Галь. Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні./ Вісник НБУ, січень 2003, с. 13 – 15.
2. Уманець Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів. //Економіка і прогнозування. – 2006. - № 4. – С. 133-145.